

Conceptual Model of Quran-Based Motivation (Qualitative Content Analysis)

Ehsan Fadaei (PhD in Quran and Psychology of Jamiat al-Mustafa al-Alamiya, fadaei653@gmail.com)

Mohammad kavyani (Research institute of the field and university, m_kavyani@rihu.ac.ir)

Mohammad Amini Tehrani (Research institute of Jamiat al-Mustafa al-Alamiya, amini63@chmail.ir)

ARTICLE INFO

Article History

Received: 2022/7/31

Accepted: 2022/10/17

Key Words:

Model,
motivation,
Quran-based,
qualitative content analysis

ABSTRACT

The aim of the current research is to present a "conceptual model of motivation, based on the Holy Quran". This pattern was obtained by examining the concepts extracted from the commentators' interpretations. The main question of the research was "What is the conceptual model of the motivation of the Quran?". research and the qualitative method used in this research was "qualitative content analysis"; The text of the whole verses of the Qur'an (statistical society) was examined and the themes related to the "conceptual pattern of motivation" were identified as examples (over 2700 verses) and by referring to interpretations, conceptual classification, open, central and selective coding was done. And in order to provide a comprehensive model, the researcher arrived at three basic themes including "causal", "structural" and "consequence" after coding. The findings were designed in the causal theme section consisting of external and internal forcing category with 29 components, external and internal deterrent with 16 components. In the structural theme, two cognitive categories with 4 main components and behavioral tendencies with 11 components were presented, and in the consequence theme, individual categories with 9 components, family with 5 and social with 10 components were designed. The validity and reliability of this model was examined by 17 experts in the initial stage. The value of cvr and cvi indicates the content validity of this conceptual model. The results showed that the conceptual model of Quran-based motivation is different from the concept of motivation in contemporary psychology in its nature, foundations, structure, factors

الگوی مفهومی انگیزش قرآن‌بنیان (تحلیل محتوای کیفی)

احسان فدایی (دکتری قرآن و روان‌شناسی جامعه المصطفی العالمیه علیه السلام؛ fadaei653@gmail.com)

محمد کاویانی (نویسنده مسئول، عضو هیئت علمی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ m_kavyani@rihu.ac.ir)

محمد امینی تهرانی (عضو هیئت علمی جامعه المصطفی العالمیه علیه السلام؛ amini63@chmail.ir)

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۵/۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۷/۲۵

واژگان کلیدی:

الگو، انگیزش، قرآن‌بنیان، تحلیل محتوای کیفی

چکیده

هدف پژوهش حاضر ارائه «الگوی مفهومی انگیزش مبتنی بر قرآن» با بررسی مفاهیم استخراج شده از قرآن کریم بود. سؤال اصلی پژوهش عبارت بود از: «الگوی مفهومی انگیزش قرآن‌بنیان چیست؟». این پژوهش از نوع تحقیقات بنیادی-توسعه‌ای به‌شمار می‌رود و روش کیفی مورد استفاده در این پژوهش، «تحلیل محتوای کیفی» بود که در آن متن آیات کل قرآن (جامعه آماری) بررسی و مضمون‌های مربوط به «الگوی مفهومی انگیزش» به‌عنوان نمونه (بالغ بر ۲۷۰۰ آیه) شناسایی شد. سپس با مراجعه به تفاسیر، طبقه‌بندی مفهومی، کدگذاری باز، محوری و انتخابی صورت گرفت و محقق در راستای ارائه الگوی جامع پس از کدگذاری به سه مضمون پایه اعم از «علی»، «ساختاری» و «پیامدی» رسید. یافته‌ها در بخش مضمون علی متشکل از مقوله وادارنده بیرونی و درونی ۲۹ مقوله، بازدارنده بیرونی و درونی با ۱۶ مقوله طراحی شد. در مضمون ساختاری دو مقوله شناختی با ۴ مقوله اصلی و تمایلات رفتاری با ۱۱ مقوله ارائه و در مضمون پیامدی در مقوله‌های فردی ۹ مقوله، خانوادگی ۵ و اجتماعی ۱۰ مقوله طراحی شد. روایی و اعتبار این الگو در مرحله اولیه توسط هفده نفر از کارشناسان مورد بررسی قرار گرفت. مقدار CVI و CVR نشان‌دهنده روایی محتوایی این الگوی مفهومی است. نتایج نشان داد الگوی مفهومی انگیزش قرآن‌بنیان با مفهوم انگیزش در روان‌شناسی معاصر از حیث ماهیت، مبانی روان‌شناختی، ساختارهای شناختی-رفتاری، عوامل مؤثر و روش سنجش متفاوت است.

مقدمه

انسان متشکل از روح و جسم است و این باور و ملزومات آن، نگاه ما به انگیزش را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ از دیدگاه قرآن کریم، شخصیت و انگیزه‌های انسان محدود به این دنیا نمی‌شود؛ چون دنیا مزرعه آخرت است و بازتاب همه کارهای ما در آخرت نمایان خواهد شد (کاویانی، ۱۳۹۲، ص ۷۰). آنچه در نظریات انگیزشی از آنها سخن به میان می‌آید، اغلب نیازهای مادی است و در جسم و کالبد بشری ریشه دارد (احمدنیاآلشتی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۵) و غالباً نظریه‌های روان‌شناسی بر مبنای مشاهده و تجربه حسی قرار دارد (مصباح یزدی، ۱۳۸۴، ص ۲۸). با توجه به دوساحتی بودن انسان و عدم لحاظ بعد مجرد انسان در نظریه‌های روان‌شناسی، ضروری است الگوهایی مورد ملاحظه قرار گیرد که به این بعد اصیل نیز توجه کند؛ از این رو الگوی مفهومی جامع بر پایه آموزه‌های قرآن کریم برای انگیزش که شامل شناخت انگیزه‌های اصلی انسان و استعدادها و مایه‌های فطری‌اش باشد و همچنین انگیزش زیستی و فیزیولوژیک او را لحاظ کند، امری ضروری به نظر می‌رسد (امینی، ۱۳۹۵، ص ۱۶). از سوی دیگر مباحث انگیزش در روان‌شناسی معاصر ناظر به ابعاد مادی و دنیوی انسان بوده، با چند نقد اساسی روبه‌رو است: الف) از تبیین بسیاری از رفتارها ناتوان می‌باشد و اطلاعات چندانی در مورد آنها به ما نمی‌دهد؛ ب) صرف رفتار و علل آن را بدون در نظر گرفتن بُعد ارزشی و هدایتگری آن، مورد مطالعه قرار می‌دهد» (کاویانی، ۱۳۹۲، ص ۶۸)؛ در حالی که قرآن کریم به‌عنوان منبع اصلی معارف و حیانی‌نگرش دقیقی به بحث انگیزش دارد و بسیار ساده‌لوحانه است که بکوشیم انگیزش را تنها با به‌کارگیری اصطلاحات و مفاهیم روان‌شناختی مانند انگیزه، نیاز، سائق، غریزه، تقویت، مشوق و همانند آن در آیات قرآن کریم جستجو کنیم؛ زیرا مفاهیم و آموزه‌های زیادی در آیات قرآن کریم با انگیزش و فرایندهای مؤثر بر رفتار در ارتباط است (کاویانی و کریمی، ۱۳۹۰، ص ۸۷). برخی از واژگان به لحاظ ماده خود دلالت بر انگیزش دارند: ثور،^۱ بعثه،^۲ حب،^۳ میل،^۴

میل،^۴ حرص،^۵ حث و حثیث،^۶ حض،^۷ حاجه،^۸ جهد،^۹ رغبت،^{۱۰} شهوت (تشتی)،^{۱۱} سائق،^{۱۲} هوی^{۱۳} که این‌گونه واژه‌ها به صورت مستقیم با معنای انگیزه و انگیزش مرتبط هستند؛ با این حال کلمات دیگری نیز وجود دارند که هرچند خود واژه بار انگیزشی ندارند، اما در بافت معناشناختی قرآن معنای انگیزش از آنها استنباط می‌شود (کاویانی و کریمی، ۱۳۹۰، ص ۸۸). تاکنون پژوهش‌های فراوانی در موضوع انگیزش با رویکرد روان‌شناختی و اسلامی ارائه شده است، ولی با وجود هدف این پژوهش، به برخی از پژوهش‌های همسو اشاره می‌کنیم؛ برای نمونه می‌توان به پژوهش «مبانی انگیزش از دیدگاه اسلام» که مبانی انگیزش از دیدگاه قرآن را با رویکرد مدیریتی و کاربردی مورد توجه قرار داده است (بخشی، ۱۳۸۰) و «انگیزش در مدیریت اسلامی از دیدگاه دانشمندان اسلامی» (جاسبی، ۱۳۷۷) اشاره کرد. پژوهشی با عنوان «منابع انگیزش اخلاقی با رویکرد تطبیقی بین دیدگاه علامه طباطبایی و مازلو» به بررسی منابع انگیزش از دیدگاه علامه طباطبایی و مزلو و مقایسه آن دو دیدگاه می‌پردازد و بین دیدگاه علامه و مزلو پنج وجه تشابه و چهار وجه تفاوت کشف می‌کند (کاویانی و کریمی، ۱۳۹۰، ص ۷۹-۱۰۴). شجاعی در مقاله «نظریه نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام و تناظر آن با سلسله‌مراتب نیازهای مازلو» به بررسی نظریه نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام می‌پردازد و آن را با

۴. وَاللَّهُ يَرِيدُ أَنْ يُنَوِّبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مِيلًا عَظِيمًا (نساء، ۲۷).

۵. إِنْ تَحَرَّصَ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ (نحل، ۳۷).

۶. يَغِيثُ اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا (اعراف، ۵۴).

۷. وَلَا يَخْضُ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ (ماعون، ۳)؛ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ (فجر، ۱۸).

۸. مَا كَانَ يَغْنَىٰ عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهَا (يوسف، يوسف، ۶۸)؛ وَ لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَ لِتَلْبَعُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ (غافر، ۸۰).

۹. وَ إِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا (لقمان، ۱۵).

۱۰. إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ (توبه، ۵۹)؛ فَإِذَا فَرَعْتَ فَأَنْصَبْ * وَ إِلَى رَبِّكَ فَارْغَبْ (انشراح، ۷ و ۸).

۱۱. فَخَلَفَ مِنْ بَدُونِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَ اتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيَابًا (مریم، ۵۹).

۱۲. وَ جَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَ شَهِيدٌ (ق، ۲۱) إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسَاقِمَاتِ، (۳۰).

۱۳. وَ لَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ (ص، ۲۶) وَ أَمَا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَ نَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ (نازعات، ۴۰)؛ وَ لَا تَطْعَمُ مَنْ أَعْفَنَّا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَ اتَّبَعَ هَوَاهُ وَ كَانَ أَقْرَبُ قُرْبًا (كهف، ۲۸).

۱. وَ أَنَاؤُوا الْأَرْضِ وَ عَمَرُوهَا (روم، ۹)؛ فَاتَّزَنَ بِهِ نَفْعًا. (عاديات، ۴).

۲. أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعِثَ مَا فِي الْقُبُورِ (العاديات، ۹)؛ وَ إِذَا الْقُبُورُ بُعِثَتْ (انفطار، ۴).

۳. وَلِكِنَّ اللَّهَ حَبَّ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانَ (حجرات، ۷).

سلسله‌مراتب نیازهای مزلو مقایسه می‌کند. ایشان متناظر با هرم نیازهای مزلو، هرم نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام را ترسیم کرده است (شجاعی، ۱۳۸۶). کاویانی مقاله «رویکردی جامع به مباحث انگیزشی از دیدگاه قرآن» را با هدف استکشاف و ارائه رویکرد جامع قرآنی در باب انگیزش تدوین کرده و در ادامه به بررسی مبانی و علل انگیزش از دیدگاه قرآن پرداخته است تا نشان دهد انگیزه‌ها و رفتارهای انسان در چه مکانیزمی شکل می‌گیرد (کاویانی، ۱۳۹۲). بشیری در مقاله «نظریه انگیزش در اندیشه دینی»، نخست به شناسایی مفاهیم اساسی مرتبط با انگیزش در متون دینی پرداخته، سپس ارتباط این مفاهیم را با یکدیگر در یک چارچوب منطقی بررسی کرده و در قالب یک نمودار به‌عنوان طرح اولیه ارائه داده است (بشیری، ۱۳۹۳). یکی دیگر از پژوهش‌ها در زمینه انگیزش از دیدگاه اسلام، کتاب انگیزش و هیجان، نظریه‌های روان‌شناختی و دینی نوشته محمدصادق شجاعی است. در این کتاب نظریات انگیزشی در مکاتب روان‌شناسی بیان شده و سپس در همان ساختار گزاره‌های دینی عنوان شده است (شجاعی، ۱۳۹۱). نوری (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «عوامل و ساختار انگیزش رفتار انسان در اندیشه علامه طباطبائی (ره)» تلاش می‌کند تا به عوامل و ساختار اندیشه علامه طباطبائی (ره) بپردازد. وی با روش کتابخانه‌ای، نظرات علامه طباطبائی درباره عوامل و ساختار انگیزش انسان از میان آثار ایشان جمع‌آوری و سپس به روش توصیفی تحلیلی تجزیه و تحلیل می‌کند (نوری، ۱۳۹۶، ص ۵-۲۲). پیروز در مقاله «متغیرهای اساسی در انگیزش کارکنان از منظر اسلامی» با اهتمام بیشتر به انگیزه‌های معنوی در فرایند تقویت انگیزه کارکنان به عوامل تقویت انگیزه دینی پرداخته و بدین شیوه نقش انگیزه‌های معنوی را انتخاب شغل و توسعه شغلی پررنگ دانسته است (پیروز، ۱۳۸۲، ص ۱۱۰-۱۲۳). رمزگویان و شبانی در مقاله «مدل انگیزشی منابع انسانی از دیدگاه اسلام» با بهره‌گیری از ارشادات دین مبین اسلام، یعنی قرآن کریم و با استفاده از سنت نبوی (ص) و نهج البلاغه مبانی مربوط به انگیزش را مورد بررسی، استخراج، طبقه‌بندی، تنظیم و تدوین کرده است؛ به‌گونه‌ای که اساس طراحی مدل انگیزشی از دیدگاه اسلام قرار گیرد (رمزگویان و شبانی، ۱۳۸۲، ص ۱۵۳-۱۶۴). مهربانی مقاله «انگیزش در

اسلام» را ارائه کرده است. ایشان پس از آوردن نظرات اندیشمندان درباره انگیزش و عامل مؤثر بر عمل انسان به معرفی نظریه انگیزشی در اسلام با عنوان «مدل حلقه‌های متداخل» می‌پردازد. این الگو برگرفته از حدیثی از امام علی (علیه السلام) است که در آن انسان‌ها در نوع عمل و عبادت به سه دسته تجار، بندگان و آزادگان تقسیم شده‌اند (مهربانی، ۱۳۸۶، ص ۲۷-۶۲). اورعی یزدانی در مقاله «بررسی مقایسه‌ای انگیزش در فرهنگ غربی و فرهنگ اسلامی» به صورت تطبیقی به مقایسه بین دیدگاه فرهنگ غربی و دیدگاه اسلامی در موضوع انگیزش می‌پردازد (اورعی یزدانی، ۱۳۷۲، ص ۵-۱۴). ترکزاده و زینعلی در مقاله «بررسی مقایسه‌ای رویکردهای غربی و اسلامی به انگیزش: به سوی توسعه دانش بومی» ضمن تبیین موجز جایگاه انگیزش در رفتار فردی و اجتماعی انسان، به بررسی آن از دیدگاه توری غربی و دیدگاه‌های اسلامی پرداخته است؛ در این راستا پس از بیان مبانی انگیزش براساس توری‌های رایج غربی، اهم مترادف‌های انگیزش در قرآن کریم همراه با آیات مربوطه مرور و جمع‌بندی کرده است (ترکزاده و زینعلی، ۱۳۹۱، ص ۷-۳۰). محمدی و مزروعی در مقاله «تحلیل متون مدیریت اسلامی پیرامون انگیزش از منظر اسلام» با توجه به نقش کلیدی انگیزش در رفتار کارکنان سازمان ضمن مراجعه به منابع و متون مدیریت اسلامی، انگیزش افراد در مجموعه سازمان از نگاه اسلام را مورد بحث و بررسی قرار داده‌اند (محمدی و مزروعی، ۱۳۸۵، ش ۶۵). امینی و همکاران در مقاله «عوامل و الگوی انگیزش از دیدگاه آیت‌الله مصباح یزدی: نگاهی تحلیلی روان‌شناختی» به شناسایی عوامل انگیزشی رفتار براساس دیدگاه آیت‌الله مصباح یزدی و طراحی الگوی نظری انگیزش در چارچوب دیدگاه ایشان پرداخته‌اند؛ بدین منظور، نخست به آثار آیت‌الله مصباح یزدی مراجعه و نظرات ایشان درباره عوامل و فرایندهای انگیزشی انسان را جمع‌آوری کرده، سپس به روش توصیفی-تحلیلی دیدگاه و طرح انگیزشی ایشان با نگاهی روان‌شناختی بسط و گسترش داده و در قالب یک نمودار شبکه‌ای به‌عنوان الگوی اولیه برای انگیزش رفتار ارائه کرده است (امینی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۲۱-۳۸). تبیک در مقاله «تبیین سازه انگیزش براساس منابع اسلامی» به تبیین سازه انگیزش بر مبنای منابع اسلامی می‌پردازد که روش آن توصیفی-تحلیلی مفهومی

معنای «آن عاملی است که سبب می‌شود موجود زنده به رفتار خاصی بپردازد و یا از آن بپرهیزد و از بروز آن جلوگیری کند» (پارسا، ۱۳۹۲، ص ۷۴)؛ همچنین مقصود از اصطلاح قرآن‌بنیان در انگیزش ارائه رهیافت قرآنی انگیزش براساس آموزه‌های قرآنی است (کاوایی، ۱۳۹۲، ص ۲).

روش پژوهش

در پژوهش‌های کیفی می‌توان از طرح‌های مختلفی همچون مطالعه موردی،^۳ طرح‌های روایتی،^۴ نظریه داده‌بنیاد،^۵ روش تاریخی،^۶ قوم‌نگاری،^۷ پدیدارشناسی،^۸ تحقیق در عمل^۹ یا اقدام‌پژوهی و تحلیل محتوا^{۱۰} نام برد. (Cristancho et al, 2018)؛ اما هدف اصلی این پژوهش، کشف دیدگاه قرآن‌کریم درباره الگوی مفهومی انگیزش قرآن‌بنیان است. با توجه به این هدف، پژوهش حاضر از نوع تحقیقات بنیادی-توسعه‌ای به‌شمار می‌رود. بدین ترتیب این پژوهش براساس روش تحلیل محتوای کیفی^{۱۱} سامان یافته است که «این روش، روشی پژوهشی برای تفسیر ذهنی محتوای داده‌های متنی از راه فرایند طبقه‌بندی نظام‌مند کدها و شناسایی مضامین و الگوهاست» (Hsieh & Shannon, 2005, P.1278). هدف تحلیل محتوا، فراهم آوردن شناخت، بینشی نو و تصویری از واقعیت است (کرپیندورف، ۱۳۷۸، ص ۲۵). جامعه آماری این تحقیق همه آیات قرآن‌کریم است و نمونه‌های این تحقیق واژگان، آیات و بافت‌های معنایی مرتبط با انگیزش هستند. روش نمونه‌گیری در این تحقیق هدفمند است؛ بدین صورت که با کلیدواژه، مفاهیم آیات و بافت‌هایی شروع می‌کند که نزدیک‌ترین و بیشترین ارتباط با انگیزش مربوطه را دارد و محقق تا اشباع داده‌ها ادامه می‌دهد؛ برای نمونه در انگیزش «رقابت» تحقیق پژوهشگر به کلیدواژه‌هایی چون «فَاسْتَبِقُوا» (بقره، ۱۴۸)،

در بخش توصیفی، مفاهیم مربوط به سازه انگیزش در کتاب‌های معتبر لغوی و منابع اسلامی (قرآن کریم و احادیث اسلامی) را بازشناسی و توصیف کرده و در بخش تحلیل مفهومی، داده‌های گردآوری‌شده را مورد تبیین و تحلیل قرار داده است (تبیك، ۱۳۹۶، ص ۳-۲۷). این پژوهشگر در تحقیق دیگری با عنوان «تبیین مدل عملکردی انگیزش براساس منابع اسلامی» با روش توصیفی تحلیلی «نیت» را متأثر از سه گروه عوامل درون‌فردی بنیادین، عوامل درون‌فردی فرایندی و عوامل برون‌فردی می‌داند و بحث جلوه‌های انگیزش را نیز مطرح می‌کند (تبیك، ۱۳۹۸، ص ۶۳-۹۳).

در پژوهشی از احمدنیا آلاشتی و همکاران «الگوی انگیزش انسان در سازمان از دیدگاه قرآن کریم» بررسی شده و با بهره‌گیری از روش کیفی و استراتژی تحقیق رویش نظریه به نظریه‌ای قرآنی در مورد انگیزش انسان در سازمان پرداخته است (احمدنیا آلاشتی و همکاران، ۱۳۹۲، ص ۱۱-۳۶).

افزون بر آن، کتاب روان‌شناسی در قرآن تألیف محمد کاویانی (۱۳۹۳) در فصل چهارم به صورت تفصیلی به مباحث انگیزش در قرآن، تقسیمات و عوامل آن می‌پردازد. شجاعی (۱۳۹۷) در کتاب روان‌شناسی در قرآن و حدیث، فصل ششم به موضوع انگیزش و فرایندهای مؤثر بر رفتار، مفهوم‌شناسی انگیزش و دسته‌بندی عوامل انگیزشی می‌پردازد؛ اما با وجود تلاش اندیشمندان، همه تحقیقاتی که در مورد انگیزش از دیدگاه قرآن کریم یا روایات انجام شده (چه در مواردی که جنبه تطبیقی داشته و چه در مواردی که الگو ارائه شده است)، الگوی مفهومی جامعی بر پایه آموزه‌های قرآنی ارائه نشده است؛ بر این اساس محقق درصدد است پژوهشی جامع درباره ارائه الگوی مفهومی انگیزش بر پایه آیات قرآن کریم انجام دهد.

منظور از «الگو»،^۱ نمایش گرافیکی ارتباطات شکل گرفته بین مجموعه‌ای از متغیرهاست (ساروخانی، ۱۳۸۸، ص ۴۵۰) و طراحی الگوی مفهومی که شاید از آن با واژگان و تعابیر دیگری یاد شود، از مؤثرترین گام‌های نخست فرایند مهندسی (معنایی) به شمار می‌رود (نیک‌منش، ۱۳۹۳، ص ۷۵۲). انگیزش^۲ نیز به

3. Case study

4. Narrative

5. Grounded theory

6. Historical method

7. Ethnography

8. Phenomenology

9. Action research

10. Discourse analysis

11. Qualitative Content Analysis

1. Dattam

2. Motivation

«خانوادگی» و «اجتماعی» است. مقوله پیامدی شامل مفاهیمی است که به جنبه پیامدهای شکل‌گیری و ایجاد انگیزش قرآن‌بنیان اشاره دارند. در صورت شکل‌گیری کامل انگیزش ممکن است هر سه مقوله نیز محقق شود و یک رفتار در هر سه جنبه تقویت‌پذیر باشد.

سپس با تحلیل دقیق متن آیات کل قرآن کریم گزاره‌ها و مضمون‌های مربوط به الگوی مفهومی انگیزش شناسایی و مشخص شد و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت که حاصل آن تشکیل مقوله‌ها و مفاهیم بود. در مرحله دوم مقوله‌یابی و تشکیل مفاهیم و کشف رابطه میان آنها صورت گرفت. پس از بررسی مفهومی واژگان و مفاهیم آیات، «الگوی مفهومی انگیزش» طراحی شد. در پایان پس از طرح مقوله‌ها و مفاهیم و سنجش ارتباط بین آنها شبکه و اشکال مفهومی انگیزش به دست آمد.

«سَارِعُوا» (آل عمران، ۱۳۳)، «سَابِقُوا» (حدید، ۲۱) رسید و در کل قرآن کریم به همین سبک ادامه داد. افزون بر واژگان در ترکیب امر^۱ و نهی^۲ در جمله استفهام انکاری^۳ و حتی برخی جملات اخباری^۴ نیز انگیزش در قرآن کریم حضور دارد (کاویانی، ۱۳۹۲).

یافته‌های پژوهش

تحقیق پیش‌رو به‌منظور ایجاد نظم در کدگذاری و ارائه آن از نرم‌افزار «MAXQDA» نسخه ۲۰۲۰ استفاده می‌کند. در فرایند تحلیل، داده‌های این تحقیق کدگذاری شدند و بالغ بر ۲۷۰۰ مورد از آیات استخراج و طبقه‌بندی شد. کدگذاری اطلاعات شامل سه مرحله است: کدگذاری باز،^۵ کدگذاری محوری^۶ و کدگذاری گزینشی یا انتخابی^۷ (محمدپور، ۱۳۹۲، ص ۱۰۱). داده‌های تحقیق در این روش در مقوله‌هایی به شرح زیر صورت‌بندی و در قالب الگویی پارادایمی ارائه می‌شوند. در این الگو، سه مقوله (یا جعبه) از اطلاعات وجود دارد:

- مفاهیم ساختاری: در مضمون ساختاری انگیزش از چگونگی ساختار اصلی انگیزش و مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده آن بحث می‌شود. این مضمون به دو زیرمضمون شناختی و تمایلات رفتاری تقسیم می‌گردد.

- شرایط علی: مقوله‌هایی مربوط به شرایطی که بر مقوله محوری (انگیزش) تأثیر می‌گذارند (در این تحقیق در مقوله علی کدگذاری می‌شوند). مضمون علی مشتمل بر دو مقوله اصلی و چند مقوله فرعی و مفاهیم متعدد است. تقویت یا ضعف در هر کدام از این مقوله‌ها به ضعف یا قوت انگیزش می‌انجامد. عوامل وادارنده و بازدارنده نیز به عوامل درونی و بیرونی تقسیم‌بندی شده و در ذیل هر کدام تعدادی کد طبقه‌بندی شده است.

- پیامدی یا نتایج: خروجی‌های حاصل از استخدام راهبردها است. مضمون پیامدی مشتمل بر سه زیرمقوله «فردی»،

۱. خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ (اعراف، ۳۱).

۲. وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتٌ... (بقره، ۱۵۴).

۳. أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ... (عنکبوت، ۲).

۴. وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ... (عنکبوت، ۶).

5. Open Coding

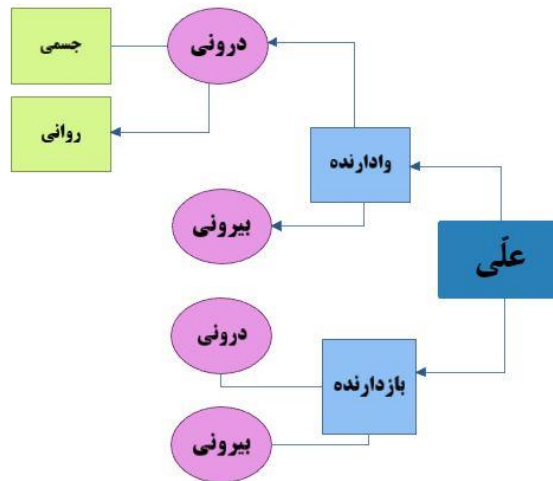
6. Axial Coding

7. Selective Coding

جدول ۱. مضمون علی انگیزش قرآن بنیان

مستندات	کدگذاری باز (کد)	کدگذاری محوری (مقوله)	کدگذاری انتخابی (مضمون)
فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ... (عبس، ۲۴)	انگیزه خوردن	جسمی	علی
وَجَعَلْنَا نُومَكُمْ سُبَاتًا (نبا، ۹)	انگیزه خوابیدن		
وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَانِكُمْ... (نور، ۳۲)؛ مِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا... (روم، ۲۱).	نیاز جنسی		
يَابُنَى آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ لِبَاسًا (اعراف، ۲۶) وَجَعَلْ لَكُمْ سَرَابِيلًا... (نحل، ۸۱).	حفظ نفس و ذات		
وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا... (نحل، ۸۰).	منزل و مسکن		
لِيُزَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ (فتح، ۴).	ایمان به خدای متعال		
كَانُوا يَقُولُونَ أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ (واقعه، ۴۷).	ایمان به معاد		
إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ... (فاطر، ۲۸).	کمال طلبی انسان		
وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا (اسراء، ۱۹).	میل به پیشرفت		
سَابِقُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ (حدید، ۲۱)؛ وَ سَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ... (آل عمران، ۱۳۳)؛ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ... (بقره، ۱۴۸).	رقابت و برتری جویی		
فِيمَا زَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لَنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ... (آل عمران، ۱۵۹).	محبت و نوع دوستی	درونی	وادارنده
وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ... (نحل، ۶).	زیبادوستی انسان		
وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ (اسراء، ۷۰).	عزت و کرامت انسانی		
ذَلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ (غافر، ۷۵).	تفریح و تفرج		
إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوهُ... (زخرف، ۶۴).	پرستش و دینداری		
وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ (توبه، ۳۴).	مالکیت		
أَلَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ (رعد، ۲۸).	آرامش طلبی انسان		
إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا... (مائده، ۳۳).	امنیت طلبی انسان		
فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا... (روم، ۳۰).	حس حقیقت جویی		
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ... (طلاق، ۳).	توکل به خدای متعال		
وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا... (زمر، ۸).	دعا و نیایش		
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنَ الظَّنِّ... (حجرات، ۱۲).	خوش بینی و مثبت اندیشی		
يَا بَنِي آدَمُ اقْبَلُوا فَتْحَحْسَبُوا مِنْ يَسُوفَ وَأَخِيهِمْ وَ لَا تَبَايَسُوا (يوسف، ۸۷).	امیدواری		
أَقْمِنِ أَسْسَ بُنْيَانَهُ عَلَ تَقْوَى مِنَ اللَّهِ وَ رِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرْفٍ هَارٍ (توبه، ۱۰۹).	جرئت و شجاعت		
وَ بَشِّرِ الصَّابِرِينَ (بقره، ۱۵۵).	صبر و استقامت	بیرونی	
قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكِ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَ تَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ (آل عمران، ۲۶).	مشیت الهی		
قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقْرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقْبَعُ أُذُنَهَا سَمُرًا تَطَّارِبِينَ (بقره، ۶۹).	جاذبهها و مشوقها		
رعد، ۷؛ ص، ۴ و ۶۵؛ ق، ۲؛ نازعات، ۵۴.	تقویت (انذار، تبشیر)		
وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ... (بقره، ۱۴۳).	جمع گرایی انسان		
وَلَنْتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةً يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ (آل عمران، ۱۰۴).	امر و نهی		
يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَ الَّذِينَ آوَأُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ... (مجادله، ۱۱).	علم آموزی		
فِيمَا زَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لَنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ... (آل عمران، ۱۵۹).	عشق و محبت		
وَ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا... (آل عمران، ۱۶۹).	جهاد در راه خدا		
فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى (ليل، ۵).	خوف از خدای متعال		
فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ (حشر، ۲).	عبرت پذیری انسان		
فَأَخَذْنَا هُمْ بِقَتَّةٍ وَ هُمْ لَا يَشْعُرُونَ (اعراف، ۹۵).	کوتاهی زمان و فرصتها		
وَ يَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَ كَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا (اسراء، ۱۱).	آینده نگری		
وَ قَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ... (احزاب، ۲۱).	رهبر شایسته		
إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ (قمر، ۴۹).	نظم و برنامه ریزی		
أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ بَرِي (علق، ۱۴).	نظارت و کنترل		
وَ إِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ... (بقره، ۶۱).	تنوع طلبی انسان		
وَ شَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ (آل عمران، ۱۵۹).	مشورت و مشاوره		
فَإِذَا نُفِرَ فِي النَّاقُورِ فَذَلِكِ يَوْمِئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ... (مدثر، ۹ و ۱۰).	تهدید مثبت		
ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَ الْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ (نحل، ۱۲۵).	پند و موعظه		
وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ (اسراء، ۷۰).	تکریم و احترام		

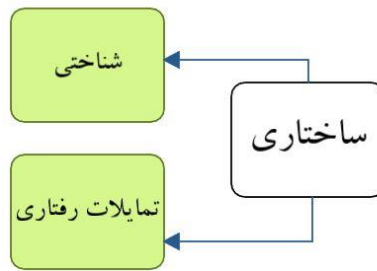
کالذی اشتَهَوْتُهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ... (انعام، ۷۱)؛ وَ لَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ (ص، ۲۶).	هوی و هوس	درونی	بازدارنده
... وَ لَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ... (بقره، ۱۸۷).	عوامل شهوت‌زرا		
قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِی اللَّهِ شُكٌّ... (ابراهیم، ۱۰).	شک و تردید		
... قَالَ يَا أَدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبُلَى... (طه، ۱۲۰).	حب بقا و جاودانگی		
وَ إِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّأُوا رُؤُسَهُمْ... (منافقون، ۵).	تعصب و لجاجت		
وَ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ... (طه، ۱۳۱).	مال دوستی انسان		
... قَالَ يَا أَسْفَى عَلَى يَوْسُفَ وَائِيضْتُ عَيْنَاةً مِنَ الْخَزَنِ فَهُوَ كَظِيمٍ (يوسف، ۸۴).	انگیزه خشم و پرخاشگری		
فَتَنَزَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ (مائده، ۵۲)؛ فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ (احزاب، ۳۲)؛ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ (نحل، ۱۰۶).	بیماری قلب		
زَيْنٌ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ... (آل عمران، ۱۴).	لذت‌جویی		
الشَّيْطَانُ... وَ يَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ... (بقره، ۲۶۸)؛ فَوَسَّسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ... (طه، ۱۲۰).	شیطان		
لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ (بقره، ۲۵۶).	اجبار و اکراه		
... بَلِيَّتِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَيِّلًا؛ يَا بِلَّتِي لَبِيَّتِي لَمْ اتَّخَذْ فَلَانًا خَلِيلًا (فرقان، ۲۷ و ۲۸).	همنشین بد		
وَ مَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ (آل عمران، ۱۸۵).	دنیاطلبی		
فِي بُيُوتٍ أُذِنَ اللَّهُ أَنْ تَرْفَعَ... (نور، ۳۶).	محیط و محل زندگی		
كَأَلِنِعَامٍ بَلَّ هُمْ أَضَلُّ أَوْلَيْكَ هُمُ الْغَافِلُونَ (اعراف، ۱۷۹).	غفلت از یاد خدا		

نمودار ۱. مضمون علی انگیزش

جدول ۲. مضمون ساختاری انگیزش

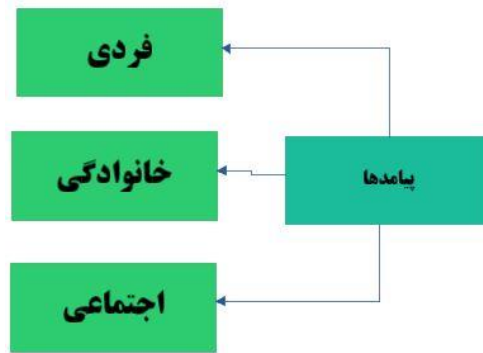
مستندات	کدگذاری باز (کد)	کدگذاری محوری (مقوله)	کدگذاری انتخابی (مضمون)
... أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا (نساء، ۲۷).	میل	شناختی	
فَدُ نَزَى تَقَلَّبَ وَجْهَكَ... (بقره، ۱۴۴).	وجه		
إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ (توبه، ۵۹).	رغبت		
وَ لِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ... (حج، ۵۴).	شوق	تمایلات رفتاری	
أَوْ يَصْبِحَ مَاؤُهَا غُورًا فَلَنْ نَسْتطِيعَ لَهُ طَلِبًا (كهف، ۴۱).	طلب		
تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ... (الأنفال، ۶۷).	اراده		
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ (مائده، ۳۵).	ابتغاء		
يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا (المجادلة، ۶).	انبعاث		
كَمَثَلِ الذِّبْيِ يُعْفَقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَ نِدَاءً (البقرة، ۱۷۱).	دعوت		
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ (انفال، ۶۵).	تحريض		
وَ مَا يُنطِقُ عَنِ الْهَوَى؛ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَى (نجم، ۳ و ۴).	هوی		
وَ جَبَلٍ يَنْبُتُهُمْ وَ بَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ (سبا، ۵۴).	شهوت		
طَاعَةٌ وَ قَوْلٌ مَعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ (محمد، ۲۱).	عزم		
وَ جَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَ شَهِيدٌ (ق، ۲۱).	سائق		
وَ لَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا (احشر، ۹).	حاجت		

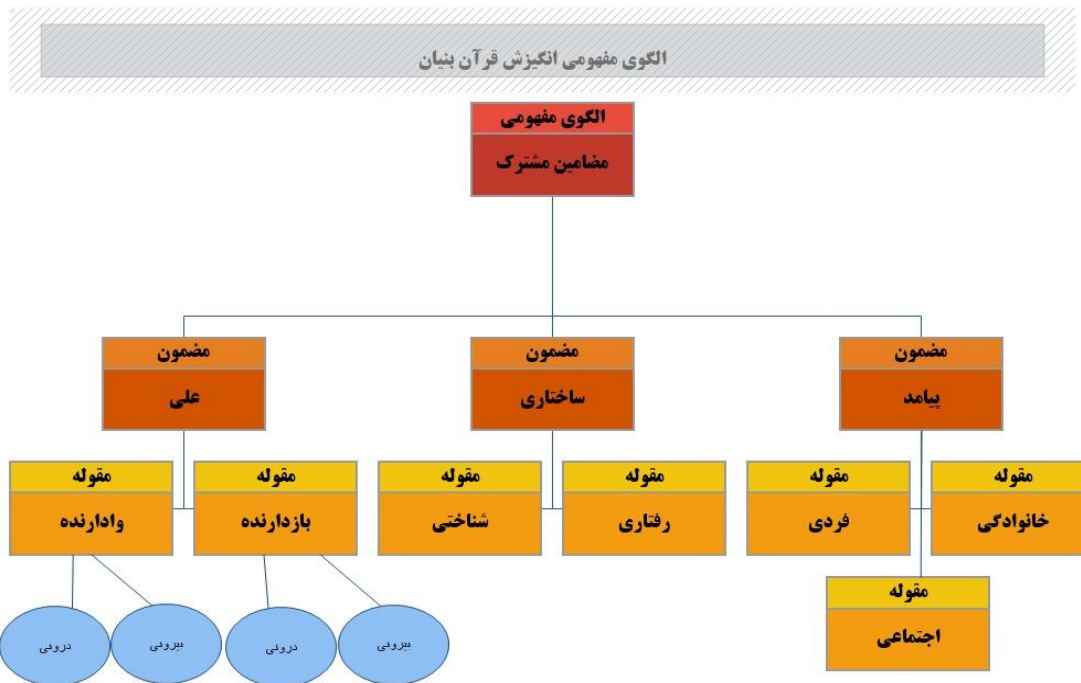
نمودار ۲. مضمون ساختاری انگیزش

جدول ۳. مضمون پیامدی انگیزش

مستندات	کدگذاری باز (کد)	کدگذاری محوری (مقوله)	کدگذاری انتخابی (مضمون)
فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ (بقره، ۱۴۸؛ مائده، ۴۸).	سبقت در خیرات	فردی	پیامد
وَ أُولُوا الْعِلْمِ قَانِمًا بِالْقِسْطِ (آل عمران، ۱۸).	علم آموزی		
رَبُّنَا أَعْرَجَ عَلَيْنَا صَبْرًا وَ تَبَّتْ أقدَامُنَا... (بقره، ۲۵۰).	ثبات شخصیت		
فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي... (بقره، ۱۵۰).	خدا ترسی		
أَتَأْتُونَ الذِّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ... (شعراء، ۱۶۵ و ۱۶۶).	مدیریت غریزه جنسی		
أَرْسَلَهُ مَعَنَا غَدًا يَزْنَعُ وَيَبْلَعُ... (یوسف، ۱۲).	تفریح و لذت		
إِن سَعَيْكُمْ لَشَتَى (لیل، ۴).	کار و اشتغال		
إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِنَّا شَاكِرًا وَا مَا كَفُورًا (انسان، ۳).	پایبندی به آداب و رفتارهای دینی		
الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ (رعد، ۲۸).	کاهش اضطراب و نگرانی روانی		
وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَانِكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ... (نور، ۳۲).	تحکیم نهاد خانواده		
يَا بَنِي لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (لقمان، ۱۳).	تربیت اخلاقی-معنوی		
يَهَبْ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاءًا وَا يَهَبْ لِمَنْ يَشَاءُ الذِّكُورَ (شوری، ۴۹).	فرزندآوری		
عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ (نساء، ۱۹).	سازگاری		
وَ الَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يوصَلَ (رعد، ۲۱).	ارتباطات خانوادگی و صلہ رحم	اجتماعی	
وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَا لَا تَفَرَّقُوا (آل عمران، ۱۰۳).	همبستگی اجتماعی		
فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ ءَاوَى إِلَيْهِ أَبَوِيهِ وَا قَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ءَامِنِينَ (یوسف، ۹۹).	امنیت اجتماعی		
إِنَّ اللَّهَ بِأَمْرٍ بِالْعَدْلِ وَا الْإِحْسَانِ (نحل، ۹۰)؛ إِذَا قُلْتُمْ فَاعْدُوا وَا لَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى (انعام، ۱۵۲)؛ وَا مَزَتْ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ (شوری، ۱۵).	عدالت اجتماعی		
أَرْسَلَهُ مَعَنَا غَدًا يَزْنَعُ وَا يَلْعَبُ وَا إِنَّا لَهُ لِحَافِظُونَ (یوسف، ۱۲).	پیوندجویی		
وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا (فرقان، ۲۷).	دوستی و نوع دوستی		
و قولوا للناس حسناً (آل عمران، ۸۳).	تداوم روابط همسایگی		
وَلَا تَخْسَبَنَّ الَّذِينَ قَتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَنَّهُمْ أَمْوَاتٌ بَلْ أحيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْزُقُونَ (آل عمران، ۱۶۹).	حفظ روحیه جهاد و شهادت طلبی		
إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ خُسْرٌ ۖ إِلَّا الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ (عصر، ۲ و ۳).	احساس مسئولیت اجتماعی		
وَلَتَكُنَّ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَا يُؤْمَرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَا يَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ... (آل عمران، ۱۰۴).	همگرایی اجتماعی		
وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ (عنكبوت، ۱۸).	افزایش تبلیغات دینی		

نمودار ۳. مضمون پیامدی انگیزش

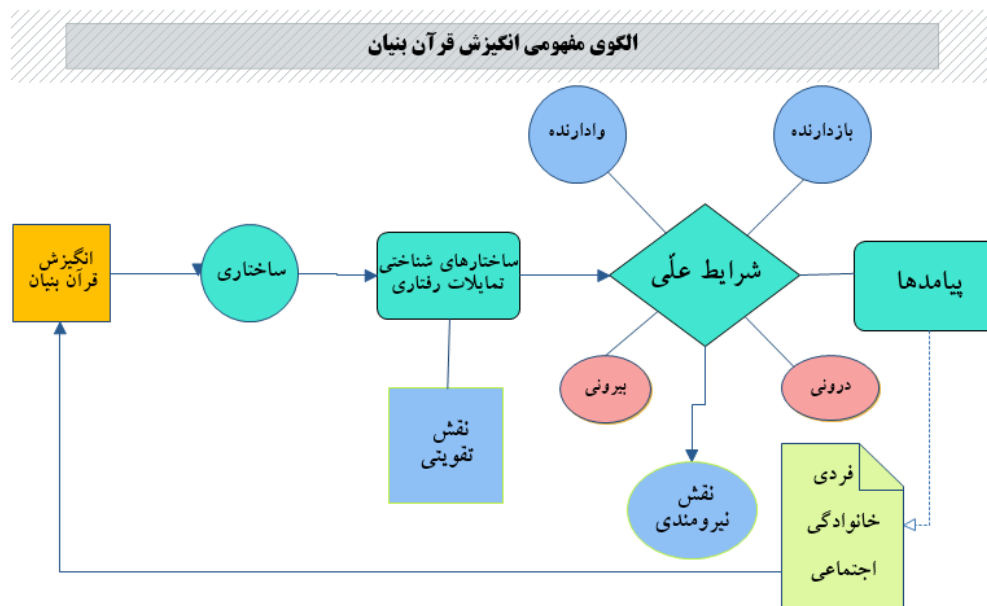

نمودار ۴. نمایی کلی از فرایند کدگذاری الگوی مفهومی انگیزش قرآن بنیان

ترسیم الگوی نهایی

پس از کدگذاری و مقوله‌بندی داده‌ها محقق وارد ترسیم روند الگوی نهایی شد. این الگو به صورت فرایندی، انگیزش قرآن بنیان را تبیین و نقش هرکدام از شرایط علی، ساختاری و پیامدی را

مشخص می‌کند. آنچه در این الگو روشن است اینکه با حصول انگیزش در رفتار، انگیزش به وجود می‌آید؛ بدین معنا که انگیزش، انگیزش می‌آورد و همواره آن را تقویت می‌کند.

نظام فکری حاکم بر روان‌شناسی براساس برداشت و تفسیر خاص خود از جهان و انسان بنیان نهاده شده است؛ برای مثال در نظریه‌های روان‌شناسی انگیزش جبرگرایی یکی از اصول مسلم و پذیرفته شده است، همچنین یکی از جنبه‌های بسیار مهم نظریه دینی انگیزش تصور یا برداشتی است که در آیات و روایات از ماهیت انسان ارائه می‌شود. این برداشت‌ها چارچوبی را فراهم می‌کند که به کمک آن می‌توان تا حدود زیادی عوامل و فرایندهای مؤثر بر رفتار را تبیین کرد؛ این ویژگی‌ها عبارتند از: الف) دو ساحتی؛ ب) هدفمندی آفرینش؛ ج) برتری انسان نسبت به حیوان؛ د) زندگی پس از مرگ؛ ه) گرایش به سوی کمال.

• تفاوت در ساختار و عوامل انگیزش

مجموعه عواملی که در انگیزش انسان نقش دارند، نمی‌توانند هر یک به تنهایی و جدا از هم عمل کنند، بلکه مجموعه آنها یک ساختار منسجمی را تشکیل می‌دهند که در موقعیت‌های رفتاری و عملی با هم و در ارتباط با هم عمل می‌کنند و موجب صدور رفتار از انسان می‌شوند. در صدور یک رفتار واحد قوای نفس اهداف انسانی تقوا، گرایش‌ها و نیازهای انسان ادراکات و شناخت‌های انسان، شوق و هیجان‌ات انسان، اراده فردی او، حرکات فیزیولوژیکی، تجربیات و اعمال سابق رگه‌های شخصیتی،

از جمله دستاوردهای این پژوهش، تبیین این موضوع است که انگیزش در روان‌شناسی معاصر با انگیزش حاصل از منابع قرآنی، وجوه اشتراک و افتراقی دارند؛ از جمله وجوه اشتراک آن می‌توان به درونی بودن انگیزش، توجه به فرایندی بودن انگیزش، برانگیزندگی نیازها، اصل تفاوت‌های فردی، لزوم برآورده شدن نیازها اشاره کرد؛ اما انگیزش قرآن بنیان در اصول اساسی دیگری با انگیزش در روان‌شناسی معاصر متفاوت است. در ادامه به چند وجه از این وجوه می‌پردازیم.

• تفاوت در ماهیت

نظریه پردازان انگیزشی معاصر با این فرض شروع می‌کنند که برای هر رفتاری علتی وجود دارد که هدف آنها شناسایی این علت‌هاست؛ با این حال آنچه موجب شده است که موضوع انگیزش در طول تاریخ روان‌شناسی مبهم، پیچیده باقی بماند، این است که روان‌شناسان دقیقاً مشخص نکرده‌اند که نظریه انگیزش در پی یافتن چه سطحی از علت رفتار است. به اعتقاد ما هیچ‌یک از این نظریه‌ها به تنهایی و با حفظ ساختار و محتوای پذیرفته شده آنها از سوی روان‌شناسان صلاحیت یک نظریه جامع در زمینه انگیزش را دارا نیست (شجاعی، ۱۳۹۵، ص ۸۷-۹۰).

• تفاوت در مبانی

الگوی مفهومی است که با وجود اختصار به ارائه یکی از جداول روایی محتوا بسنده شد.

تأثیرات محیط اجتماعی و کمک‌ها و هدایت خداوند یا وسوسه‌های شیطانی عمل می‌کنند. نظریه انگیزش با رویکرد قرآن‌بنیان به طور تلویحی تأکید دارد که در واقع انگیزش نباید بر یک یا چند عامل تکیه کرد (نوری، ۱۳۹۶، ص ۱۹-۲۰).

• تفاوت در روش

در روان‌شناسی با رهیافت قرآنی روش معیار روان‌شناختی بودن یا نبودن مباحث نیست، بلکه هر بررسی که به توصیف مربوط شود؛ تبیین پیش‌بینی و تغییر رفتار و تجلیات روانی انسان روان‌شناختی خواهد بود و در روان‌شناسی اسلامی جای می‌گیرد.

با توجه به این امر، اتخاذ رویکرد میان‌رشته‌ای در مطالعه معارف قرآن کریم جهت دستیابی به دیدگاهی جامع و کل‌نگر نسبت به آن، امری اجتناب‌ناپذیر است (کاوینی، ۱۳۹۲، ص ۱۰).

بررسی روایی و اعتبار الگوی مفهومی

رویکرد بررسی روایی براساس اهداف پژوهش دنمایر^۱ (۲۰۰۱، ص ۱۷۵-۱۸۹) معتقد است مفهوم روایی با توجه به هدف پژوهش معانی فراوانی می‌یابد و در نتیجه آنجا که هدف پژوهش‌ها متفاوتند، روش‌های سنجش روایی و پایایی آنها نیز متفاوت خواهد بود. هرچند مشترکاتی بین پژوهش‌ها وجود دارد که باید با در نظر گرفتن نوع و حیطه موضوع به آنها توجه داشت.

بررسی روایی

جهت بررسی روایی محتوا^۲ مستندات همراه با مضمون‌ها و زیرمضمون‌ها بین هفده نفر از کارشناسان توزیع شد تا نظرات خود را در مورد میزان ارتباط آیات با مضمون‌های استنباط‌شده از مستندات در قالب مقیاس چهار درجه‌ای لیکرت (دلالت خیلی بالا، بالا، ضعیف و خیلی ضعیف) اعلام کنند.

پس از جمع‌آوری و نمره‌گذاری فرم‌ها، نتایج گویای روایی مطلوب پرسش‌نامه در مرحله الگوی اولیه بود.

با توجه به تعداد داوران (۱۷ نفر) مقدار CVI نباید کمتر از ۰/۴۵ و مقدار CVI نباید کمتر از ۰/۸ باشد؛ این مقدار در زیرمضمون‌ها صادق بود و این امر نشان‌دهنده روایی محتوایی این

1. Donmayer

2. Content validity

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	
1	ردیف		اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم	هفتم	هشتم	نهم	دهم	یازدهم	دوازدهم	سیزدهم	چهاردهم	پانزدهم	شانزدهم	هفدهم		cvr	cvi	
2	1	تعقل (شناخت و تفکر)	4	3	4	3	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	17	1.00	100.00
3	2	عقل	4	4	4	1	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	16	0.88	94.12
4	3	نیاز	3	3	4	2	4	2	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	3	15	0.76	88.24
5	4	اراده	4	4	4	4	4	2	4	4	4	4	4	3	4	3	4	4	4	4	16	0.88	94.12
6	5	عواطف	4	3	4	3	4	3	4	4	4	4	2	4	4	4	4	4	4	3	16	0.88	94.12
7	6	غرائز	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	17	1.00	100.00
8	7	هیجانات	3	2	4	1	4	3	4	4	4	4	4	4	3	3	4	4	4	2	14	0.65	82.35
9	8	نیازهای زیستی	4	4	4	2	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	16	0.88	94.12
10	9	نیازهای وجود	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	17	1.00	100.00
11	10	گرامت انسانی (عزت نفس)	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	17	1.00	100.00
12	11	ایمنی جویی معنوی	2	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	16	0.88	94.12
13	12	خوشی با خدا	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	17	1.00	100.00
14	13	خودشکوفایی معنوی	3	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	3	17	1.00	100.00
15	14	تعصب و اجنابت	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	3	4	3	3	3	3	3	4	17	1.00	100.00
16	15	شهوت جنسی	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3	4	4	4	17	1.00	100.00
17	16	پریشانی	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	17	1.00	100.00
18	17	عزم و اراده	4	3	4	4	4	2	4	4	4	4	4	4	3	3	4	4	3	16	0.88	94.12	
19	18	قوه تعقل	4	4	4	4	4	2	4	4	4	4	4	4	4	3	4	3	4	16	0.88	94.12	
20	19	خداترسی	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	17	1.00	100.00	

بررسی اعتبار

برای سنجش پایایی یا قابلیت اعتماد در بین کدگذاران مستقل، روش‌های مختلفی ارائه شده است. نوندورف^۱ در کتاب خود راهنمای تحلیل مضمون، چند روش را معرفی می‌کند که عبارتند از: توافق درصدی، روش هولستی،^۲ آلفای کریپندورف،^۳ کاپا کوهن^۴ و پای اسکات^۵ (به نقل از محمدی مهر، ۱۳۸۷، ص ۱۵۵ و ۱۵۶). در این پژوهش نخست، کدگذاری با مطالعه آیه به آیه قرآن کریم و به صورت دستی صورت گرفت و پس از اتمام کدگذاری دستی، کدگذاری رایانه‌ای با استفاده از نرم‌افزار MAXQA نسخه ۲۰۲۰ انجام شد. سپس نتایج این دو کدگذاری با یکدیگر مقایسه و از روش هولستی^۶ برای محاسبه پایایی استفاده شد. با توجه به رویکردها و روش‌های تبیین‌شده، تحقیق حاضر با توجه به اهداف تحقیق و به منظور سنجش روایی و پایایی پژوهش از راهکارهای زیر بهره می‌گیرد:

۱. سه‌سویه‌سازی؛ طبق این روش مفاهیم (کدها) متعددی از داده‌ها استخراج خواهد شد و همبندی مقولات در کلیدواژه‌ها، آیات و بافت‌های مختلف برای هریک از انگیزه‌ها، تحقیق را به اشباع نظری می‌رساند.
۲. افزایش اعتبار یا روایی درونی با افزایش دقت از راه درگیر شدن طولانی مدت در داده‌ها.
۳. هماهنگی با پارادایم قرآنی، نظر اهل بیت (علیهم‌السلام)، نظر مفسران و نظریات روان‌شناسی؛ این قسمت به روایی بیرونی تحقیق اشاره دارد و برای این منظور محقق برداشت‌های خود را با نظرات بیرون از تحقیق مورد بررسی قرار می‌دهد.
۴. استفاده از نظر کارشناسان؛ به جهت بالا بودن کدهای استخراجی تحقیق از نظر اساتید راهنما، مشاور و داوران برای تأیید برداشت‌ها استفاده شد.
۵. اثبات‌پذیری؛ برای سنجش پایایی تحقیق از نرم‌افزار مکس کیودا استفاده شد تا دیگر محققان فرایند دستیابی به مطالب، زمان ثبت آنها، توضیحات محقق درباره برداشت خود و ارتباط منطقی و روشی را مورد بررسی قرار دهند.

بحث و نتیجه‌گیری

سؤال پژوهش عبارت بود از: «الگوی مفهومی انگیزش قرآن‌بنیان چیست؟». در الگوی نهایی انگیزش به اثبات رسید که ساختارهای شناختی و تمایلات رفتاری نقش ویژه‌ای بر شکل‌گیری انگیزه‌های دینی و معنوی دارند. پس از آن محوری‌ترین مضمون (کدگذاری انتخابی) که مشتمل بر مقولات

1. Neuendorf
2. Holsti, P.
3. Krippendorff, A.
4. Kohen, K.
5. Scott, P.

۶. هولستی یکی از صاحب‌نظران تحلیل محتوا است. برای محاسبه پایایی در تحقیقات کیفی می‌توان از روش هولستی استفاده کرد. در این روش متون در دو مرحله کدگذاری می‌شوند. هولستی فرمولی را برای تعیین پایایی داده‌های اسمی براساس «درصد توافق مشاهده‌شده» یا Percentage of Agreement Observation ارائه کرده است:

$$PAO = \frac{2M}{(N1)+N2}$$

در فرمول فوق M تعداد موارد کدگذاری مشترک بین دو کدگذار می‌باشد. N1 و N2 به ترتیب تعداد کلیه موارد کدگذاری شده توسط کدگذار اول و دوم است. مقدار PAO بین صفر (عدم توافق) و یک (توافق کامل) است و اگر از 0/7 بزرگتر باشد، مطلوب است.

متعدد در این الگو بود، مقوله «علی» بود که در این مضمون مقولات انگیزشی (کدگذاری محوری) به دو مقوله اصلی وادارنده و بازدارنده تقسیم شدند. در هر دو مقوله تقسیم دیگری لازم شد با عناوین درونی و بیرونی، زیرا انگیزش و علل آن می‌تواند تحت تأثیر عوامل بیرونی و یا درونی قرار گیرد؛ همچنین مقوله درونی انگیزش به زیر مقوله‌های جسمی و روانی تقسیم شد. سپس هر کدام از مقولات در زیر مجموعه خود تعدادی کد را به خود اختصاص دادند. این تقسیم‌بندی به این علت صورت گرفت که انسان موجودی دوساحتی و متشکل از روح و جسم است و هر یک از روح و جسم سهمی از انگیزش را به خود اختصاص می‌دهند. امام خمینی علیه السلام در یک تقسیم‌بندی کلی، برای آدمی دو ساحت و مرتبه ذکر می‌کند. نه آیه قرآن نیز انسان را موجودی دوساحتی می‌داند و غیر از جسم برای او روح نیز قائل است. این دوساحت در نگاه امام عبارتند از: بدن یا همان نشئه ظاهره ملکیه دنیویه و نفس یا همان نشئه باطنه غیبیه که متعلق به عالم دیگر است (خمینی، ۱۳۹۵، ص ۵). از این یافته می‌توان نتیجه گرفت که در واقع نیازهای جسمی و روحی انسان نقش مؤثری بر انگیزش وی دارند. «انگیزه انسان، خواه سالم، خواه ناسالم بسته به نیاز روانی او و تفاوت میان آنها در طریقه برآوردن این نیازهاست. اشخاص سالم نیازهای روانی‌شان را از راه‌های بارور و خلاق ارضا می‌کنند و اشخاص ناسالم آنها را از راه‌های نامعقول برآورده می‌سازند» (شولتز، ۱۳۸۴، ص ۸۱).

در مورد تقسیم انگیزش به بیرونی و درونی، مسلم است که در فرایند آموزش و تدریس، انگیزش، محرک تلاش و فعالیت برای یادگیری و آموزش است (سوزان بنتهام، ۱۳۸۴، ص ۱۴۰). فرض بر این است که رفتارهای انگیزشی با باورهایی در ارتباط است که دانش‌آموزان درباره تکالیف خود و دیگران دارند. این باورها دربرگیرنده معیارهایی در مورد استدلال فراگیران به منظور انتخاب روش‌های انجام دادن تکالیف است (رضایی و سیف، ۱۳۸۴، ص ۴۶). انگیزش در یادگیری بر دو نوع است: بیرونی و درونی. در انگیزش بیرونی یک عامل خارجی فراگیر را به فعالیت برمی‌انگیزد (اسپالدینگ، ۱۳۸۱، ص ۱۴).

از جمله یافته‌های این پژوهش دستیابی به عوامل مؤثر بر انگیزش (شرایط علی) است. این عوامل می‌تواند وادارنده

(تقویت‌کننده و نیروبخش) انگیزش یا کاهنده (تضعیف‌کننده و مانع‌شونده) آن باشد. منظور از تقویت‌کننده‌های مثبت، چیزهایی است که برای ما خوشایند و لذت‌آفرین است. همین امر موجب می‌شود نقش تحریکی داشته باشد و ما را برای انجام رفتاری خاص برانگیزد؛ برای نمونه محرک‌های شنیداری مثل صداهای خوش‌ترنم و دلربا، محرک‌های دیداری مانند منظره‌های زیبای طبیعت که چشم‌اندازی جذاب دارد، قیافه‌ها و اندام‌های زیبا، همه اینها به دلیل جذابیت و نقش لذت‌آفرینی بر روح و روان ما اثر می‌گذارد و ما را برای انجام رفتارهای خاصی تحریک می‌کند. در متون دینی، ضمن توجه به نقش انگیزشی این محرک‌های خوشایند نسبت به رفتار، برای کنترل و هدایت رفتارهای ما که متأثر از این محرک‌هاست، رهنمودهایی دارد؛ یعنی اینکه ما در مواردی از گوش دادن به برخی صداها یا تولید برخی صداها (احزاب، ۳۲) و همچنین از نگاه کردن به برخی مناظر و قیافه‌ها نهی شده‌ایم (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ج ۳، ص ۲۳۳؛ کلینی، ۱۴۲۹، ج ۱، ص ۵۵۴) و یا به توجه کردن به زیبایی‌های ظاهری برای انتخاب همسر توصیه شده‌ایم (مجلسی، ۱۳۶۵، ج ۱۰۳، ص ۳۷۲)، که مبدا در ادامه زندگی با همسران خود دچار مشکل شویم (فیض کاشانی، ۱۳۸۳، ج ۳، ص ۱۱۰). مفهوم دیگر «تبشیر» است. تبشیر به معنای بشارت دادن افراد به چیزهای خوب و خوشایند است و در رفتار انگیزشی آنها نقش دارد. قرآن از این روش برای ایجاد انگیزش رفتارهای مطلوب در افراد بهره می‌برد (تغابن، ۹).

منظور از تقویت‌کننده‌های «منفی»، رویدادها و محرک‌هایی هستند که ارائه آنها به افراد ناخوشایند و آزاردهنده است. این رویدادها، از این جهت که حذف آنها در افزایش رفتارهای مطلوب تأثیر دارد، به آنها «تقویت‌کننده» می‌گویند؛ ولی از جهت آنکه آزاردهنده‌اند، صفت منفی را بر آنها اطلاق می‌کنند و حذف آنها برای افراد خوشایند است؛ برای نمونه محیط‌های آلوده و کثیف و بدبو، حبس شدن در زندان، همنشینی با افراد ناهنجار و خطرناک (مجلسی، ۱۳۶۵، ج ۷۰، ص ۱۲۳)، از جمله چیزهایی است که انسان می‌کوشد خودش را از آنها دور کند. در آیات و روایات، حب دنیا (همان، ص ۸۳) و دنبال‌روی از هواهای نفسانی (همان، ص ۲۶؛ تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ج ۲، ص ۲۴۵) و

نتایج متفاوتی عرضه گردد، دور از ذهن نیست. از سوی دیگر گستردگی واژگان، آیات و بافت‌ها پیرامون انگیزش امکان بررسی همه‌جانبه معنایی را در این پژوهش از ما سلب می‌کند و لازم است در پژوهش‌های بعدی دست‌کم واژگان به صورت دقیق مورد تفحص جدی قرار گیرند.

همچنین ارائه تفسیر همه آیات با توجه به حجم و گستردگی موضوع در قرآن کریم در این پژوهش محقق نشد.

این پژوهش مانند پژوهش‌های دیگر با محدودیت‌هایی روبه‌رو بوده است:

۱. نخستین محدودیت این پژوهش حصر مفهوم‌شناختی از آیات قرآن کریم بود؛ در حالی که کتب لغوی و تفسیری متفاوتی در مورد هر واژه یا اصطلاح نظریات فراوانی ارائه می‌داد و بازگو کردن فهم مشترک از همه منابع محقق را با محدودیت‌هایی روبه‌رو می‌ساخت.

۲. از دیگر محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به کدگذاری نکردن کارشناسان اشاره کرد. البته از روش‌های دیگری روایی پژوهش به اثبات رسید؛ اما در امر کدگذاری این محدودیت با وجود حجم زیاد کار محسوس بود.

۳. محدودیت دیگر این پژوهش در مورد سنجش با نرم‌افزار «مکس کیودا» بود که این نرم‌افزار کار تحلیل کیفی را از راه کدگذاری انجام می‌دهد، ولی در توان نرم‌افزار بررسی تأکیدهای قرآنی، تحلیل و تفسیر و ادبیات انگیزشی قرآن نیست. امید است در پژوهش‌های بعدی این موارد، مورد ملاحظه و توجه قرار گیرد.

محیط‌های آلوده‌ای که زمینه‌ساز بسیاری از رفتارهای گناه‌آلود و رذائل اخلاقی است، مورد نهی قرار گرفته و اجتناب از آنها توصیه شده است مانند خوردن مال حرام و مشروبات الکلی، دروغ، استهزای دیگران، مصاحبت با افراد ناسالم.

بنابراین رفتار انسان حاصل مجموعه‌ای از عوامل است که به صورت شبکه‌ای دخالت دارند، اما اینکه تأثیر کدام دسته از عوامل بیشتر است، به عوامل گوناگونی بستگی دارد؛ اینکه فرد در کدام مرحله از تحول قرار دارد، ارضای کدام‌یک از نیازهای او در آن مرحله اولویت دارد، از چه باورهایی برخوردار و از کدام نظام ارزشی پیروی می‌کند، اهداف او چیست و سرانجام تحت تأثیر چه شرایط و عوامل محیطی قرار دارد، همه این عوامل در رفتارهای انگیزشی او نقش دارند (بشیری، ۱۳۹۲، ص ۴۱).

روشن است که با وجود عوامل نیرومندی و مؤثر در تقویت مثبت انگیزش با همراهی ساختارهای شناختی و تمایلات رفتاری دینی در فرد، پیامدهای فردی، خانوادگی و اجتماعی مناسبی از انگیزش نمود خواهد یافت و در نهایت بخش مهم بحث درباره انگیزش از دیدگاه اسلام به مجموعه‌ای از حقایق و مفاهیم روحی و روانی و فعل و انفعالات درونی و فرایند ایجاد و نقش و تأثیر آنها می‌پردازد که در قرآن کریم و روایات معصومین (علیهم‌السلام)، ادعیه و بیان صاحب‌نظران مسلمان آمده و در این میان، نیازهای گوناگون ابعاد روحی و جسمی انسان، چگونگی ارضا و نقش آنها براساس مبانی اندیشه دینی تبیین شده است.

محدودیت‌های پژوهش

با توجه به امکان برداشت‌های مختلف پژوهشگران و مفسران از آیات قرآن کریم، احتمال اینکه در یک موضوع مشابه هم‌زمان

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۰)، تهران: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
۲. احمدنیا آلاشتی، سیامک و همکاران (۱۳۹۲)، «الگوی انگیزش انسان در سازمان از دیدگاه قرآن کریم»، دو فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت اسلامی، س ۲۱، ش ۲، پاییز و زمستان، ص ۱-۳۶.
۳. اسپالدینگ، چریل. ال (۱۳۸۱)، انگیزش در کلاس درس، ترجمه محمد نائینیان و اسماعیل بیابانگرد، تهران: رشد.
۴. امینی، محمدحسین؛ ابوالقاسم بشیری و رحیم نارویی نصرتی (۱۳۹۵)، «عوامل و الگوی انگیزش از دیدگاه آیت الله مصباح یزدی: نگاهی تحلیلی-روان‌شناختی»، فصلنامه روان‌شناسی و دین، ش ۴۲، تابستان، ص ۲۱-۳۸.
۵. اورعی یزدانی، بدرالدین (۱۳۷۲)، «بررسی مقایسه‌ای انگیزش در فرهنگ غربی و فرهنگ اسلامی»، دانش مدیریت، ش ۲۳، ص ۵-۱۴.
۶. بخشی، علی اکبر (۱۳۸۰)، «مبانی انگیزش از دیدگاه اسلام»، معرفت، ش ۵۰، ص ۹-۳۲.
۷. بشیری، ابوالقاسم (۱۳۹۳)، «نظریه انگیزش در اندیشه دینی»، روان‌شناسی و دین، ش ۲۶، ص ۳۹-۶۰.
۸. بنتهام، سوزان (۱۳۸۴)، روان‌شناسی تربیتی، ترجمه اسماعیل بیابانگرد و علی نعمتی، تهران: نی.
۹. پارسا، محمد (۱۳۹۲)، روان‌شناسی عمومی، تهران: آموزش و پرورش.
۱۰. پیروز، علی آقا (۱۳۸۲)، «متغیرهای اساسی در انگیزش کارکنان از منظر اسلامی»، دوره ۹، ش ۳۷، ص ۱۱۰-۱۲۳.
۱۱. تیبیک، محمدتقی (۱۳۹۶)، «تیین سازه انگیزش بر اساس منابع اسلامی»، مطالعات اسلام و روان‌شناسی، س ۳، ش ۷، ص ۳-۲۷.
۱۲. _____ (۱۳۹۸)، «تیین مدل عملکردی انگیزش بر اساس منابع اسلامی»، مطالعات اسلام و روان‌شناسی، س ۱۳، ش ۲۴، ص ۶۳-۹۳.
۱۳. ترک‌زاده، جعفر و فاطمه زینلی (۱۳۹۱)، «بررسی مقایسه‌ای رویکردهای غربی و اسلامی به انگیزش: به سوی توسعه دانش بومی»، اسلام و مدیریت، دوره ۱، ش ۲، ص ۷-۳۰.
۱۴. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۶۶)، غررالحکم و دررالکلم، قم: نشر مکتبه الاعلام الاسلامیه.
۱۵. جاسبی، عبدالله (۱۳۷۷)، «بررسی انگیزش در مدیریت اسلامی از دیدگاه دانشمندان اسلامی»، مجله آینده پژوهشی مدیریت، دوره ۱۰، ش ۲ (پیاپی ۳۷)، ص ۵-۳۲.
۱۶. خمینی، روح الله (۱۳۹۵)، شرح چهل حدیث (اربعین حدیث)، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام.
۱۷. رضایی، اکبر و علی اکبر سیف (۱۳۸۴)، «نقش باورهای انگیزشی، راهبردهای یادگیری و جنسیت در عملکرد تحصیلی»، تعلیم و تربیت، ش ۴، زمستان، ص ۴۳-۸۵.
۱۸. رمزگویان، غلامعلی و علی شبانی (۱۳۸۲)، «مدل انگیزشی منابع انسانی از دیدگاه اسلام»، مدیریت فردا، س ۱، ش ۳ و ۴، پاییز و زمستان، ص ۱۵۳-۱۶۴.
۱۹. ساروخانی، باقر (۱۳۸۸)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، ج ۱۶، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۲۰. شجاعی، محمد صادق (۱۳۹۱)، «نظریه نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام و تناظر آن با نیازهای مزلو»، دو فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات اسلام و روان‌شناسی، س ۱، ش ۱، ص ۸۷-۱۱۶.
۲۱. _____ (۱۳۸۶)، «نظریه نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام و تناظر آن با نیازهای مزلو»، مطالعات اسلام و روان‌شناسی، س ۱، ش ۱، ص ۸۷-۱۱۶.
۲۲. _____ (۱۳۹۵)، انگیزش و هیجان (با نگرش به منابع دینی)، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۲۳. _____ (۱۳۹۷)، روان‌شناسی در قرآن و حدیث، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

۳۸. نوری، نجیب‌الله (۱۳۹۶)، «عوامل و ساختار انگیزش رفتار انسان در اندیشه علامه طباطبایی»، فصلنامه روان‌شناسی و دین، س ۱۰، ش ۴ (پیاپی ۴۰)، زمستان، ص ۵-۲۲.
۳۹. نیک‌منش، ابراهیم (۱۳۹۳)، الگوی مفهومی، پیش‌نیاز طراحی الگوی اسلامی ایرانی خانواده، تهران: الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
40. Attride-Stirling, J. (2001), "Thematic Networks: An Analytic Tool for Qualitative Research", *Qualitative Research*, Vol.1, No.3, p.385-405.
41. Boyatzis, R. E. (1998), *Transforming qualitative information: thematic analysis and code development*. Sage Braun, Virginia.
42. Braun, V. & Clarke, C. (2006), *Using thematic analysis in psychology*, Edward Arnold (Publishers) Ltd.
43. Braun, V. & Clarke, V. (2006), "Using thematic analysis in psychology", *Qualitative Research in Psychology*, Vol.3, No. 2, p.77-101.
44. <http://www.nova.edu/ssss/QR/QR4-10/wickham.pdf>.
45. Tuckett, A. G. (2005), "Applying thematic analysis theory to practice: a researcher's experience", *Contemporary Nurse*, No. 19, p.75-87
46. Cristancho, S. M., Goldszmidt, M., Lingard, L. and Watling, C. (2018), "Qualitative Research Essentials for Medical Education", *Singapore Medical Journal*, 59(12), p.622-627.
47. Donmoyer, R. (2001), "Paradigm Talk Reconsidered", V. Richardson (ed), *Handbook of Research on Teaching*, 4th Edition, p. 174-197, Washington, DC, American Educational Research Association.
48. Tummers, L. & Karsten, N. (2011), "Reflecting on the Role of Literature in Qualitative Public Administration Research: Learning From Grounded Theory," *Administration & Society*, published online 24 August.
۲۴. شولتز، دوان (۱۳۸۴)، نظریه‌های شخصیت، مترجم یوسف کریمی و همکاران، تهران: نشر ارسباران، چاپ اول.
۲۵. فیض کاشانی، ملامحسن (۱۳۸۳)، *المهجة البيضاء*، بی‌جا، مؤسسه نشر اسلامی.
۲۶. کاویانی، محمد (۱۳۹۲)، روان‌شناسی در قرآن (آموزه‌ها و مفاهیم)، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۲۷. کاویانی، محمد و محمدرضا کریمی (۱۳۹۰)، «منابع انگیزش اخلاقی با رویکرد تطبیقی بین دیدگاه علامه طباطبایی و مازلو»، *مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، س ۵، ش ۹، ص ۷۹-۱۰۴.
۲۸. کاویانی، محمد (۱۳۹۲)، «رویکردی جامع به مباحث انگیزش»، *مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، س ۷، ش ۱۳، ص ۶۷-۹۳.
۲۹. کاویانی، محمد (۱۳۹۳)، روان‌شناسی در قرآن (آموزه‌ها و مفاهیم)، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۳۰. کریندورف، کلس (۱۳۷۸)، مبانی روش‌شناسی تحلیل محتوا، ترجمه هوشنگ نائینی، تهران: نی.
۳۱. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، کافی، قم: دار الحدیث، ۱۴۲۹ق، ج ۱.
۳۲. مجلسی، محمدباقر (۱۳۶۵)، *بحارالانوار*، تهران: دارالکتاب الاسلامی.
۳۳. محمدپور، احمد (۱۳۹۲)، تجربه‌نوسازی (مطالعه تغییر و توسعه در هورامان با روش نظریه زمینه‌ای)، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
۳۴. محمدی‌مهر، غلامرضا (۱۳۸۷)، روش تحلیل محتوا (راهنمای عملی تحقیق)، تهران: گنجینه.
۳۵. محمدی‌مزروعی، حسین (۱۳۸۵)، «تحلیل متون مدیریت اسلامی پیرامون انگیزش از منظر اسلام»، *مجله علوم انسانی*، ش ۶۵، مهر و آبان، ص ۱۲۱-۱۷۲.
۳۶. مصباح‌یزدی، محمدتقی (۱۳۸۴)، قرآن‌شناسی، جلد ۲ (معارف قرآن ۶)، قم: مؤسسه امام خمینی علیه السلام.
۳۷. مهربانی، امیرحمزه (۱۳۸۶)، «انگیزش در اسلام؛ مدل حلقه‌های متداخل»، فرهنگ مدیریت، سال ششم بهار و تابستان ۱۳۸۷، شماره ۱۷.

51. Wickham, M. & Woods, M. (2005), "Reflecting on the Strategic Use of CAQDA.
52. Yan Zhang and Barbara M. Wildemuth, (2005), Qualitative Analysis of Content, 1-12, Retrieved from <https://philpapers.org/rec/ZH>
49. Vali, K. S. (2010), Women Leading in Silence in Papua New Guinea Higher Education, Master of Educational Leadership Thesis, University of Waikato, New Zealand.
50. Neondorf, K. A. (2016), The Content Analysis Guidebook, Second edition. London: Sage Pub